

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך יב, תשכ"א

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

לשוננו לעם

קונטרסים עממיים לענייני לשון
בעריכת ע' איתן ומ' מדרן

מחזור יב, קונטרס ב-ג (קיד-קטו) כסליו-טבת תשכ"א

חידושי המלים של אליעזר בן-יהודה לפי מילונו

מאת

ראובן סיוון

הוצאת המזכירות המדעית של האקדמיה ללשון העברית
ירושלים

דפוס רפאל חיים הכהן בע"מ, ירושלים

התוכן

- ה . . . . . א. אב"י כמחדש מלים
- ט . . . . . ב. רשימת חידושי אב"י במילונו
- לג . . . . . ג. החידושים לצורותיהם ולסוגיהם
- לז . . . . . ד. החידושים במבחן הזמן
-

א. אב"י כמחדש מלים

אליעזר בן-יהודה¹ ייזכר לעד בתולדות התחייה העברית בזכות פעולתו הגדולה והקנאית להפיכת העברית מלשון רדומה ומצומצמת במילונה ללשון ערה וחיה, מרחיבה ומתפתחת בפירבנות אלפי דובריה.

פעולה זו בוצעה באפיקים שונים, והם: החייאת הדיבור העברי בחיי יום-יום, בבית-הספר, בבית וברחוב, בעזרת עיתונות עברית יומית; חשיפת אוצרות הלשון העברית לכל תקופותיה, פרסומם והבאתם לפני הציבור; יצירת מלים למושגים חדשים או למושגים, שלא נמצא להם ביטוי בספרות העברית לתקופותיה.

ביצירת המלים החדשות תפס בן-יהודה – מחיה הדיבור העברי, מייסד ועד הלשון ונשיאו, עורך ומור"ל של עיתונות היישוב – מקום נכבד ביותר. ואמנם זכה לכך, שרבות מן המלים שהמציא נקלטו בין מדברי העברית של אז והיו לאזרחי קבע בלשון העברית בכלל.

עתה, עם השלמת מילונו הגדול² ניתן לסקור את פעולתו בחידוש מלים ולהעמידה במבחן הזמן ובאור השינויים הגדולים וההתפתחות הרבה, שעברו על הלשון העברית מאז ועד עתה.

---

1. נולד בוויילנה בי"ד באדר תרי"ח (1858) ונפטר בירושלים בכ"ו בכסליו תרפ"ג (1922).

2. מלון הלשון העברית הישנה והחדשה, חברו אליעזר בן-יהודה ירושלמי, בשישה-עשר כרכים שעליהם נוסף כרך מיוחד, הכולל את "המבוא הגדול". המילון נדפס במשך ארבעים שנה, מתרע"ט עד תשי"ט. הכרכים א'–ה' (הערכים א'–לתת) נדפסו בחייו של המחבר. הכרכים ו'–ז' (מ'נסך) היו מוכנים לדפוס בחיי המחבר

לתכלית זו לוקטו כאן מתוך מילונו של אב"י המלים, שחידש הוא עצמו³. רשימה זו אינה מקיפה את כל חידושי, אך נראה לנו, שיש בה משום בבואה נאמנה, המשקפת חלק נכבד ממעשה החידוש של אב"י בתחום הלשון. יש בו, בלקט נרחב זה, כדי להאיר את גישתו של אב"י, את נטייתו לצורות מסוימות, את העדפתו מקורות מסוימים, ובכלל את טיבו של החומר, שהיה בידי היוצר ואת דרך פעולתו בחומר זה.

אם אמנם לא נכללו כל חידושי אב"י במילונו, הרי זה, כנראה, משום שלגבי חלק מהם נדחתה הכנסתם למועד מאוחר יותר, ולא נסתייע הדבר בגלל מות המחבר, והיו ודאי גם מלים, שחידש לאחר שהכרך כבר סודר בדפוס. כזאת קרה כנראה למלה פֶּרַג, שכידוע היא חידוש⁴, ובכל זאת לא צוינה במילון. ואפשר שהיו גם מלים, שמחברן לא האמין בהצלחתן העתידה ועל-כן לא הכלילן⁵, ואולי גם חידושים, שהתחרט

ולא היו טעונים בהדפסתם אלא קריאת הגהות, שנעשתה על-ידי ר"פ אולברייט, י"ב אפשטיין ומ"י מרגלית ועזריהם במערכת. הכרכים ה' וט' (נסס-ערת) נערכו והושלמו ע"י פרופ' מ"צ סגל (שנעזר ע"י י' כנעני). שאר הכרכים, י"ט"ז (פ-תתק), וכן המבוא הגדול, נערכו והושלמו ברוחו של המחבר ע"י הפרופ' נ"ה טור-סיני ועזריו (מ' מדן וד' ירדן, ובשני הכרכים האחרונים גם ד' פלס, י' מנצור וי' בן-דוד). בייחוד רבתה עבודת העורך בכרכים י"ב-ט"ז (קדומיאל-תתק) שבהם נקבעו על-ידיו כל הגדרות המלים וביאוריהן, וכך סידור החומר כולו ואף מובאות מתוך ספרים ומקורות.

3. מלים אלה צוינו על-ידי המחבר בסימן מיוחד ∞.
4. ראה "מלים שאולות בלשוננו" לפרופ' נ"ה טורשטינר ע' 58.
5. על תולדותיה של מלה כזאת סיפרה לי חמדה בן-יהודה ז"ל, אלמנת מחיה הלשון, כדברים האלה: "בשעתו היה בדעת אב"י להציע לציבור את המלה קָלָף במקום כרטיס-דואר. לפני הצעתה הפומבית הונהגה המלה בשיחות הבית

עליהם⁶, או שנשכחו ממנו. מכל מקום חזקה עליו, שהשתדל להכליל במילותו ככל אשר יכול, שהרי היה לו עניין רב בדבר. הוא העריך את חשיבותו הגדולה של המילון לתחיית הלשון, ואף את תרומתו שלו בהחייאה זו, וראיה לכך שקבע לחידושו מדור מיוחד במילונו, ואף דיבר עליהם ב"מבוא הגדול".

משום כך נראה לנו, שרוב מניין, רוב בניין ורוב עניין בחידושו של אב"י כלול בלקט זה, ועל כן רשאים אנו לסקור לפיו את פועלו בחידוש מלים.

להלן רשימת המלים החדשות של אב"י במילונו על קיצור הגדרותיהן וקיצור הערות המחבר או העורכים על מקורותיהן, אם הובאו הערות כאלה. השמטנו את הערת אב"י "נהוג בדבור העברי בא"י, והשתמשו בו גם בהעתונים" המלווה את רוב חידושו.

ניסוח הגדרות המלים לא שונה ממטבע הסגנון או הכתיב, שקבע מחברם, והוא נבדל הרבה מן ההגדרות המשוכללות והמדויקות של מילוני תקופתנו. עובדה זו יש לזקוף לזכות ההתפתחות הרבה של לשוננו ביובלה האחרון, מבחינת שכלול ההבעה ודיוקה.

של משפחת בן-יהודה "לגיסיון". פעם, כשבן יהודה היה חולה ומרותק למיטתו, נשמעה אוושה מעבר פתח הבית. ביקש ממני אב"י לברר, אם מישהו מתדפק על הדלת. כשחזרתי ואמרתי שהיה זה אך כ ל ב , לא היה מחזור לו לבן-יהודה אם אמרתי ק ל ב או ק ל פ . אז החליט לחזור בו מהצעת הקלף, העלולה להשתמע במבטא מרושל לשתי פנים".

במרוצת הזמן הוצע ממקור אחר המונח ג ל ו י ה , הרווח כיום לעניין זה. 6. כגון המלה השמה הנזכרת ב"מבוא הגדול" ע' 101, ועליה מעיר העורך: ר"ת של "חקת שלטון מוגבל" בתוספת ה' הנקבה, כשם לקונסטנטינציה. או המלה לע ל ן לעניין נייטראלי (ר"ת: לא עם לא נגד), שמבקרי אב"י מזכירים.

החידושים הובאו במילון בסדרם האלף-ביתי של הערכים.
ערכים, שצוינו ברשימות ה"שייכים" השונות שהובאו במילון
על-יד מושגים כוללים כגון אבן, אילן, כלי, מחלה וכד', הובאו
ברשימתנו במקומם האלף-ביתי⁷.

---

7. נזקקנו למלים חדשות אלה, שהובאו ברשימת ה"שייכים", בעיקר אם
הערך לא הובא במקומו בסדר הא"ב, או, כפי שמצאנו בערכים בודדים, כשברשימת
השייכים יוחס הערך לאב"י, ואילו במקומו בסדר האלף-ביתי צוין כמלה חדשה
סתם, ולא כחידוש אב"י.

ב. רשימת חידושי אב"י במילונו

אֶבְחָמָץ, ש"ז – גוף אוירי, בלי טעם וריח, אחד מיסודות הרכבת המים ואויר הנשימה, ופועל שריפת הגופים ... oxygène
ובהערה "מורכב מן אב ומן חמץ" ולהלן מזכיר המחבר שהוא "בנין נאות" שלפיו נבנה גם אַבְמִים ואֶבְחָנֶק.

אֶבְחָנֶק, ש"ז – בחכמת הכמיה, שם לגוף אדי, אחד מהיסודות שהאויר מרכב מהם ... nitrogène
ובהערה "מרכב מן אב ומן חנק" ..

אֶבְמִים, ש"ז – גוף אוירי אחד מחלקי הרכבת המים והוא יותר קל מכל הגופים הידועים ... hydrogène

אֶבְנִיָּה, ש"ג – מסלה כבושה עשויה ורצופה בצורות אבנים קטנות ומדבקות בסיד.

ובהערה משקל עֶבְנִיָּה (אף על פי שהעי"ן קמוצה שם ואילו האל"ף פתוחה כאן. ר"ס), לפי השם חג'ריה בערב'.

אֶבְץ, ש"ז – מתכת כעין הבדיל, zinc.

ובהערה "בארמי' אבצא ... הוא בדיל, י"א ע"ש גונו הלבן. בערב' באצ' ונמצא שרש זה בעברית בשע"פ אֶבְץ (יהוש' יט כ) ... ואֶבְצָן (שופט' יב ח) ובאין לנו צרך בשם אבץ להמתכת בדיל הריהו מופנה ואפשר להשתמש בו להמתכת ההומה להבדיל.

אֶבְרוֹן, ש"ז – מ"ר אברונים, – קנה קטן של עץ או מתכת ובתוכו בד דק של אֶבְר, יכתבו בו ... crayon
ובהערה מציין אב"י "מן אֶבְר". ועל יד אבר מציין "תרגום ואת העפרת (במד' לא, כד) וית אברא"

אָדִיב, ש"ז - לִנְק' אָדִיבָה, מ"ר אָדִיבִים, אָדִיבוֹת, - מי שמתנהג עם כל אדם באדיבות, בדרך ארץ. ... polite
ובהערה נהוגה עתה מלה זו בין המדברים עברית בא"י, לפי שמושג של אדיב בערב, היה בעל תרבות וד"א, ואולי גם בעברית הקדומה שמש שרש אדב במשמעה זו, וזה אולי מקורו של השם אדבאל.

אָדִיבוֹת, ש"ז - מנהגי דרך ארץ המקבלים להתנהג בהם, מפני כבוד הבריות, בין אדם לחברו, politesse. ראה הערך הקודם.

אָדִישׁ, שח"ז - לִנְק' אדישה, מ"ר אדישים, אדישות, - אדם שאינו מתפעל משום דבר indifferent.

ובהערה מן אדש (ושם מעיר, שזהו "פעל ארמי-סורי")

אָדִישׁוֹת, ש"ג - טבע איש אדיש indifférence. ראה הערך הקודם,

אָדָמָת, ש"ג - מ"ר אָדָמוֹת - מחלה תצטין בנקודות אדמות המתהוות בעור על הגוף. ... measles.

ובהערה "מן אדם במשקל לשמות המחלות כמו פִּהָרֶת וכדומה...".
כן הובא בין שייכי ערך אדם, מחלה.

אָהֶבָה - אהב אהבה קלה, דבר בקלות ראש דברי אהבה לאשה, ובהערה מסביר אב"י שבניין פעלעל מורה על "רבוי הפעולה, או להפך קלותה ודלותה וזלזולה".

אָהֶבָה ש"ז - מ"ר אהבהבים, - אהבה קלה, משחק בקלות ראש בדברי-אהבה עם אשה, flirt. ראה הערך הקודם.

אָהֶד - היתה לו לפלוני אהדה.

כך הובא והוגדר בשייכי הערך אהבה. ראה להלן אהדה.

אָהֶדָה, ש"ג - נטיה טבעית לאדם, לדבר מהדברים, sympathy.

בהערה מזכיר אב"י את השמות הפרטיים, אהד ואהוד ובעיקר "והנהג

בערב' יש פעל האד (השרש הוא הוד) והאוד פרושו: לבו נטה לאיזה אדם, היה לו רגש של רצון אליו... והשם מהאודה, נטית הלב, רצון... 'וחלופים כאלה בצרופי אותיות השרש בין שתי הלשונות... הוא דבר מצוי... ובהשם אהד ואהוד היתה הכונה ילד שהלב נטה אליו..'
המלה הובאה גם בין שייכי הערך אהבה.

אַהוד - לגנ' אהודה, מ"ר אהודים, - ות, - שהכל חשים אליו רגש של אהדה, של נטית הנפש... sympathetic

אַנִירוֹן - המלה הובאה רק בין שייכי ערך מלחמה, ללא הגדרה. (השימוש המקובל בהוראת מטוס).

אֹפֶן, ש"ז - בנק' -פֶּנֶת, מ"ר אֹפְנִים, - פְּנוֹת, רוכב אֹפְנִים.
כן הובא בין שייכי הערך עגלה.

אוֹתִיָּים - ר' אֹפְנִים.

אוֹרִית, - שם מתכת חדשה שנגלה מקרוב המאצלת מקרבה אור וחם Radium.
וכן הובא בין שייכי הערך אור.

אֹזֵן את החולה - בדק בשמיעת האוזן מעמד חוהו, לבו, וכדומה.
כך הובא בערך אוזן.

אַחֲרָה, ש"ג - רתיחת הדם, התרגשות עצומה עד שגעון, מתקף תאוה או כעס frenzy.

ובהערה 'משקל אהבה, אהדה, מן הפעל אַחַר ושם מביא מתוספתא ב"ק נ, גמ' ב"ב צג 'גמל שהיה אוחר בין הגמלים...'

אַפְּלָת - כמו אֶפֶל, והוא משקל שמות המחלות, בהרת, דלקת, שחפת. ובערך אכל הוסבר: שחין אכל הבשר סביב cancer. כן הובא בין שייכי ערך מחלה.

אַכּם - ת"ז, נק' אַכּמָה מ"ר אַכּמִים, - מות - מי שגונו כאשכרוע, נוטה
לשחור brown.

ולהלן מביא "אלא שלא נתאכמו פניו" (של כלי חרס) מסוטה
טו ע"ב. כן הובאה המלה בין שייכי ערך צבע.

אַמור, ש"ז - קנוניה והסכמה בין הפועלים וכדומה שלא לעבד וכיוצא
בזה strike.

ובהערה מן אמר, בארמ': רבי מפקיד לאבדו אמוריה אכריז קומי ציבורא
(ירוש' ברכ' ד ז ג).

אַמנות, ש"ג - מלאכת אָמן, מצטינת ביפי וכו', art.

אַפְנָה, ש"ג - צורה, האופן שמתקבלים בעת מן העתים בפרט בעוניני
הלבושים והתכשיטים והמנהגים וכיוצא בזה, mode. נתחדשה מלה זו
בהשקפה שנת א' תתלו [לחורבן].

ובהערה שם נגזר מאופן, אפן.

אַפְנִים - מכונה על שני אופנים ירכב האדם עליה ויניענה ברגליו ותרוע
במהירות גדולה, bicycle ... נתחדשה בהשקפה.

כן הובא בין שייכי הערך עֲגָלָה, ושם הערת העורך (מ"צ סגל): "אבל
לדעתי יש לנקד אופְנים".

אַפְעוֹן, ש"ז - צמח דק העלה, בראשו פרח ארגמני, פרי נוטה לשחור...
vipérine.

אַפֵּר ת"ז לנק' אַפְרָה, - מגון האפר ash gray.
כן הובאה המלה בין שייכי הערך צבע.

אַקְדָּח - ... ב) כלי זין מורה בכח האש והתיחד בזמן האחרון להקנה

הקטן, שבית קבול הכדור שלו סובב ומורים בו פעמים אחדות זו אחרי זו, Revolver.

ובהערה הצעתי השם הזה בהצבי לכלי הנשק הדוחה בכח האש, וגורתיו מן השרש קדח.

כן הובא בין שייכי ערך מלחמה.

אַרְד, ש"ז, מ"ר אַרְדִּים – מין ממיני הכמהים truffle.
ובהערה בארמ' ארדא ... בסורית ערדא, וכן בערב' ע'רד.

אַרְד, ש"ז – מתכת, תערובת נחשת בעפרת [צ"ל בבדיל], bronze.
ובהערה באשורית אַרְדו.

בְּבָה, ש"ג – דמות ילדה או אשה וכדומה, למשחק לבנות קטנות doll.
על מקור המלה מעיר אב"י בערך הקודם בְּבָה (בבת עין) כי "דיטר'
פליש' ואחרים החליטו כי בבה כמו בובו בערב', ר"ל ילד קטן, וכמו
אישון, וכמו בת עין ובסור' בבתא ובבונא.

בְּחָרְן – מי שטבעו לבחר ...

בְּחָרְנוּת – סגולת מי שטבעו לבחר ...

בְּצַבּוּץ – כך הובאה המלה בין שייכי הערך אור. ראה להלן.

בְּצַבּוּץ – ... a) השתמשו בו בדבור העברי במשמעת חזרת קרני האור
מגוף מלוטש.

ובהערה ובלשון ערבית של מצרים ישמש פעל זה גם במשמעת חזרת
קרני האור מגוף מלוטש ...

כן הובאה המלה בין שייכי ערך אור.

גְּבֶס, ש"ז – אבן גיר שיש בו חמץ גפרית, gypse
ובהערה צורה עברית מהשם גבסיס שבמשנה מלשון יונ'.

גְּלִידָה, שֵׁיג - יקראו בא"י המדברים עברית ממתק עשוי מסכר וביצים
ונקפא וקר כגליד.
ובהערה משקל לביבה.

גְּמִישׁ, ת"ו, לנק' גמישה - מה שסגולתו להגמש על נקלה, flexible.
כן הובא בין שייכי ערך כסף.

גְּמִישוֹת ת"ג - סגולת דבר נגמש.
כן הובאה המלה בין שייכי ערך כסף.

(גנדר) הַתְּנִידָר, מְתַנְנֶדֶת - מתגאה, משתדלת למצא חן בהתיפות
והתקשטות וכיוצא בזה ...

ובהערה מביא לראיה מתענית כג ע"ב: קא מגנדרא עלי (רש"י: מתגדלת
עלי מתוך גבהות יופיה). וכן מביא מהערבית ההמונית תענדר - התהדר
והתיסה בכסות ובהליכה.

גְּנִדְרָן, ת"ו, לנק' גְּנִדְרָנִית - מי שמשתדלת למצוא חן בעיני הגברים
בהתיפות והתקשטות ותנועות, וכיוצא בזה coquettish ... על המקור
ראה לעיל שורש גנדר.

גְּנִדְרָנוֹת, ש"ג - מדת הגנדרנית.

גְּנָה, גְּנָת, ש"ג - נהוג בדבור העברי בא"י למי שיודעת לעסוק עם
הילדים בגן ילדים.

גְּפָר - פור גפרית על האילן. כך הובא בין שייכי הערך אילן. וכן נזכר
פעל זה בין שייכי הערך גפן כחידוש של אב"י, אבל במקומו האלפביתי
של הפועל צוין פועל זה בשימוש לגפר את הכלים בגפרית (תשר'
ר' קלוני', תשר' גא' קדמ' קמד) וגם השמוש הנהוג בזמן החדש בין
הכורמים בא"י אך בלא הסימן ∞ :

גְּפָתָנוֹת, ש"ג - מדת הגפתן ...

בהערה לערך גַּפְתָן והנה יש סוברים כי זו היא המלה גי'ותן, שהיא גאותן אבל השרש הערבי ג'פי שבלשון ההמונית שהוא משמש ביחוד במשמ' קושי וגסות, והשם גַּאפ, הם שנותנים זכות גם להמלה ג פ ת ן במשמעה מיוחדת זו...".

גְּרִיסָה, ש"ג - ... ב) תבשיל של גריסין ...

גְּרָרָה, ש"ג - עגלה בלי אופנים נגררת ומחלקת על השלג.
כך הובא הערך בין שייכי עגלה, אבל במקומו לא בא.

גְּשׁוּר, ש"ז, לנק' גְּשׁוּרָה, מ"ר גְּשׁוּרִים, גְּשׁוּרוֹת - אדם שמוצא עז בלבו לעשות מעשים שקשה לעשותם, שיש בהם סכנה וכדומה ואינו גרע לאחור bold.
ובהערה משק' גְּבוּר, בערב' ג'אֶשֶׁר.

גְּשׁוּרָה, ש"ג - טבע ומדת אדם גְּשׁוּר ...
ובהערה משקל גבורה בער' ג'שאה.

דְּיָל, ש"ז, מ"ר דְּיָלִים, - שמש המביא המשקאות והמאכלים במסעדות בתי הקהה Kellner.
ובהערה מביא מארמ': דרגש בהו דיילא (פסח' פו:).

דְּמוּמָה, ש"ג, מ"ר דְּמוּמוֹת - והמחבר מפנה לערך דְּמוּמִית.

דְּמוּמִית, ש"ג, מ"ר דְּמוּמוֹת - צמח של פרח אדם העלים מאד, דומה קצת לפרגים; Anemone.

דְּפַדְפָּה, פ"י - דפדף את הספר, הפך את דפי הספר זה אחר זה, turn over the leaves.

דְּפוּפָה, ש"ג, מ"ר דְּפוּפוֹת - כלי עשוי דפים דפים זה למעלה מזה ורוח ביניהם, ומשמש לסדר על הדפים ספרים או כלים book-stand.
כן הובאה המלה בין שייכי ערך כלי.

דָּשׁ, שׁוּי, מִרְדָּשִׁים – בבגד, כמו לשון נקפל לאחוריו במקום הפתיחה על החזה.

ובהערה "בארמ' דשא, מִרְדָּשִׁי, מן דשא דלת: מפתח חלוקה פשוטא לא צריכא דאית ליה תר' דשי... ופרשי שתי פתחים וכו'.

הַגִּירָה, שׁוּג – שה"פ מן הַגֵּר, יציאת אנשים ממקום מושבם בכונה לא לשוב עוד שם אלא להשתקע בארץ אחרת Emigration...
על המקור ראה להלן ערך הגר.

הַגֵּר, פִּעַ – הגר פלוני מארצו, יצא ממנה, עזב אותה בכונה להשתקע בארץ אחרת emigrate.

ובהערה השתמשתי בפעם הראשונה בפעל זה בעתון ההשקפה תתל"ה לחרבן, גליון ז.

ועל מקור המלה: בערב' הגר במשמ' יצא ממקום למקום, וקרוב הדבר שממנו גם השם הגר שפחת שרה, ובודאי היה שרש זה משמש במשמ' זו גם אצל העברים.

הַטָּב, הַטּוֹב, צבוע בצבעים רבים מתחלפים variegated...
ובהערה "מן גלימא דהוטבי (גדר' מט): לפי גרסת הערוך, דומה להמלה חטבות לפי דעת החדשים." הכוונה למלה חטבות אטון מצרים (משלי ז יו) שאב"י מפרש שם "עצם הגון, אדם או ירק עפ"י הערב' הַטָּב היה מתחלף הגונים".

הַפְתָּעָה, שׁוּג – שה"פ מן הפתיע, במשמ' surprise.

הַצְהָרָה – המלה הובאה בין הסתעפויות שורש צהר.
והעורך (נ"ה טור-סיני) מעיר: המלה חדשה ע"י המחבר בקרוב בשנת 1910. במקום אחר ("מלים שאולות בלשוננו") מעיר העורך, שחידוש הפועל הצהיר בנוי על פי הערבית אט'הר המקבילה ל"הצהיר" בעברית ועל כן בחר בן יהודה בצדק בצורה "הצהיר" בעברית.

הָרָם, שׂוֹי מִרְ הָרָמִים – בְּנִין גְּבוּהָ בַעַל צִלְעוֹת רָחֵב לַמְטָה וְהוֹלֵךְ
וצר למעלה, Pyramide.
ובהערה בערב' הָרָם.

הַתְּגַנְדְּרוֹת, שׂוֹג – שֶׁה־פּ מִן הַתְּגַנְדֵּר ...
ראה גם ערך גנדר לעיל.

הַתְּעַנְיָנוֹת שׂוֹג – שֶׁה־פּ מִן הַתְּעַנְיָן, בַּמִּשְׁמָ' שִׁמַּת לֵב בַּדְּבָר וְהַשְׁתַּתְּפוֹת
בו בחבה, בדאגה וכדומה ...
ראה גם ערך ענין להלן.

זְרָה, שׂוֹג – מִשְׁרַת ווִיר, מַחֲלָקָה אַחַת מִמְחֻלְקוֹת הַנְּהַגוֹת הַמְּדִינָה שׁוֹזִיר
ממונה עליה ministère.
ובהערה בערב' זָרָה. ולגבי הערך וזיר מביא אב"י מקור לשימוש
מתוך ר"ע פרנסיס, שבתי צבי ונתן העותי.

זְעָדָה, זְעָדָה, שׂוֹג – ... (ב) זְעָד זְמַנִּי לַהֲכִין עֵינִין מֵהַעֲנִינִים, או מחלקה
מיוחדת מועד הכללי שעוסקת באחד מסעיפי עניני הועד הכללי
וכיובא בזה. ... commission.
ובהערה השתמשתי במשמ' זו בפעם הראשונה ב"השקפה" שנה ד כט ...

זָרָד, ורוד מ"ו, לִנְק' זְרָדָה, ורודה – מְגֻנֵן הוֹרֵד ...
כן הובא בשייכי הערך אדם, ובשייכי הערך צבע.

זְבָדָה, שׂוֹג – הַעֲבָה וְהַשְׁמָן הַמְּתַקְבֵץ עַל גְּבִי הַחֵלֶב כִּשְׁהוּא עוֹמֵד זְמַן
מה וממנו יוציאו החמאה, cream.

ובהערה בערב' זְבָדָה ובלשון ההמוני' זְבָדָה, מהשרש זבד משמש כמו
בעבר' במשמ' מתנה וגם במשמ' קצף ואופי.

זָג, שׂוֹג – שֶׁאֲפָשֵׁר לַרְאוֹת דֶּרֶךְ בּוֹ, כְּמוֹ הַזּוֹכֵכִית, transparent.
ובהערה בארמ' זיג, וממנו זגיגותא, והיא זכוכית, וכמו"כ זגג.

זְהוּת, שִׁיג – סגולת דבר שיאמרו עליו זהו בעצמו, שהוא שוה לדבר
השני שיון גמור ומחלט. ... identité ; sameness.

זְהָרִית גוף מאיר בחשך.

כך הובאו הערך וההגדרה בין שייכי הערך אור, ובמקומו באות ז'
לא הובא.

זֵינן, שִׁיז – אפשרות פחות או יותר קרובה של סכנה, למשל בעסק של
משא ומתן שמא יאבד הממון שהכניסו בעליו בו... risque ...

בהערה בארמ' זיונא: עסקא זוטא דזוטר זיונא אבל עסקא רבה דנפיש
זיונא (כתוב' סו:) ופרשיי אחריות.

זֵים, שִׁיז מִר' זֵימִים – אבר הנשימה של חיות המים, הדגים וכדומה,
ונמצא לא בפנים הגוף אלא בחוץ, עפִיר בראש הדג במקום נחיריו
gills.

ובהערה "בארמ' זימא" ולהלן מביא ראייה מב־ב עד.

זְמוּזום, שִׁיז – קול שאון שמשמיעים קצת בעִח בכנפיהם, כמו זבובים,
יתושים וכדומה.

כן הובא בשייכי הערך קול ובשייכי הערך דבורה.

ובהערה הברה מחקה הקול, וכן בערב' זמוז ויִמ כי העם זמוזים
שבמקרא וקרא כך על שם קול דבורם הזר.

זְמוּזום, שִׁיז – השמיע קול זמוזום, זמוז הובוב, זמוז היתוש, וכן הובא
ברשימת שייכי הערך קול.

זְמָרֶת, שִׁיג – אשה שאומנותה לזמר chanteuse ...

ובהערה משקל נקבה מן זְמָר. בסור' זמרת א... ותרגם בן זאב מזמרת,
אבל יותר היה ראוי לתרגם זְמָרֶת בהסכמה להסורי, ובפרט אחרי
שיש בעברית המשקל הזכר זְמָר.

חֲבִיתָה, שֵׁנ – מאכל עשוי מביצים טרופות ואפויות במחבת, Omelette.
ובהערה מן חבת, משקל פעילה כמו לביבה, שהיא משקל שמות רוב
המאכלים גם בערבית וכמו חבת, חבית, שגור משרש זה במשמ' אפ'
במחבת בעוניי הקרבנות.

הובא גם בין שייכי הערך ביצה.

חֲגִיגוֹת, שֵׁנ – סגולת מעשה בדרך חגיגי, solemnity.

כן הובא בין שייכי ערך חג.

חֲגִיגֵי תַיִם, לִנְק' חֲגִיגֵית – מטבע ודרך של חגיגה solemn. וכן הובא בין
שייכי ערך חג.

חֲוֶרֶת – אדמה לבנה מטבע האבן.

כך הובאה המלה בין שייכי הערך אדמה, ואינה במקומה באות חית.

חֲזִיָּה, שֵׁנ, מִרְ חֲזִיֹת – בגד קצר בלי בתי-זרוע על החזה, vest.

חֲזִיֹת, – לא הובא במקומו אלא בין שייכי ערך מלחמה, וללא הגדרה.
המשמעות המקובלת: front.

חֲטָב, שֵׁז – אמן במלא' החטוב, sculptor.

חֲדָק – לא הובא במקומו, אבל בין שייכי ערך מחלה, ללא הגדרה.
המשמעות הרווחת: בקטריה.

חֲזָל, שֵׁז – אחד מאנשי הצבא.

ובהערה בערב' חֲזָל, איש צבא מחיל הרוכבים.

כן הובא בין שייכי ערך מלחמה.

חֲלִיקָה, שֵׁנ, מִרְ חֲלִיקוֹת – חלוק קטן, עליון, שילבשו מעל להבגדים,
בפרט הנשים, Blouse.

חֲמָמָה – מקום חם לגדול אילנות מאקלים יותר חם.

כך הובא בין שייכי הערך אילן. ובמקומו באות חית לא הובא הערך.

יְהָרָה, ש"ז - כמו יהירות, צורה עברית להצורה הארמית יוהרא.

יְזַמְּהָ, ש"ג - שה"פ ועצם המעשה שיוזם איש לעשות *entreprise*.
בהערה משק' חֲזָמָה.

המלה בנויה עפ"י הפעל יזם, ובהערה על הפעל: רק שיש ליהס לפעל זה גון קצה אחר מהפעל זמם, והיא התחלת מעשה חדש פחות או יותר קשה...

יְמַיְהָ, ש"ג - כלל הספינות והמלחים וכו' של מדינה, ובפרט יְמַיְהָ של מלחמה, כח הים של מדינה, *Marine*.
כן הובא הערך בין שייכי ספינה.

כְּחִית, ש"ג - שם כללי להרבה חמרים מתפוצצים, *Dynamite* ...
בפעם הראשונה ב"האור" תרע"ב.
כן הובא בין שייכי ערך מלחמה.

כְּפָפָה - הובא בלא הגדרה בין שייכי ערך יד. המשמעות המקובלת:
כסיה.

כְּרוּבִית, ש"ג - שם למין כרוב שראשו מלא דבר לבן כהה דומה קצת לגרעינים לבנים, *cauliflower*.

כְּתָבָה, ש"ג, מ"ר כְּתָבוֹת - מה שהכתב כתב להעתון על המארעות שבמקומו, *correspondence*.

לְטִיף, ש"ז - מי שמלטף...
ובהערה: כך בערב' לְטִיף, משרש לטפ.

לְטִיפָה, ש"ג - שה"פ מן לְטִיף...
על המקור ראה לעיל.

לְטִיפּוֹת, - הערך צוין בין הסתעפויות שורש לטף בלבד.

לְטַף את פלוני, החליק אותו בידיו, ובכלל התנהג בדרך...
ובהערה מביא מראי מקום החל מלוח לונץ תרס"ד.

מֵאֲזֵן הָאָוִיר – כלי לשקל את לחץ האויר.
כך הובאו הערך וההגדרה בין שייכי הערך אויר.

מְבוּךְ, ש"ז – מקום שאדם נבוך ואינו יודע איך לצאת משם, Labyrinth
ובהשאלה, מבוך שבאזן וכדומ'...
כן הובא בין שייכי הערך אָזֵן.

מְבָרָאָה – לא הובא במקומו אלא בין שייכי ערך מחלה, ללא הגדרה.
מְבָרֵק, ש"ז, מ"ר מְבָרְקִים – הודעה באה מרחוק במהירות הברק
בכח חשמלי, Télégramme. בפעם הראשונה ב"האור" גליון א'
שנה לב.

מְבַרְשָׁה, ש"ג – לוח קבועים בו שערות פחות או יותר קשות לנקות ב
האבק וכדומ' מבגדים, ... brush
ובהערה בערב' ההמוני' מברשה מן הפעל בַרַשׁ בערב'. אבל אפשר
שאין זה שרש שמי.

מְנַבֵּת, ש"ג, מ"ר מְנַבֵּת – מטפחת של בד וכדומ' לנגב הידים, ... towel
מְנַהֵץ, ש"ז – כלי ברזל מחמם לגהץ בו את הבדים, flat-iron.
כן הובא בין שייכי ערך כביסה.

מְנַשֵּׁ, ש"ז, מ"ר מְנַשֵּׁים – כלי כעין לוח שטוח וזר סביב להגיש עליו
מטעמים ... tray
כן הובא הערך בין שייכי ערך כלי.

מְדַלֵּק, ש"ז, מ"ר מְדַלְקִים – דבר שמדליקים בו אש. כעין בדים דקים
של עץ מצפים בקצה אחד בחמר מתלהב בחכך match.
כן הובא בין שייכי הערך אש.

מְדַרְכָּה שֵׁנִי, מִרְ מְדַרְכּוֹת - ב) צדי הדרכים והרחובות המתקנים
בפרט להליכות אדם ברגליהם, ...trottoir

מְדַרְשָׁה, שֵׁנִי, מִרְ מדרשות - שם לבית-ספר תיכון, בין בית-ספר
למתחילים ובין בתי-הספר העליונים... והשתמשו בו בהעתונים (האור
שנת תרעא, בחדש חשון).
ובהערה כך בערב', מְדַרְשָׁה.

מְהַגֵּר, שֵׁנִי, מִרְ מְהַגְרִים - מי שיצא מארץ מושבו במחשבה לבלי שוב
אליה עוד ובא להתאחו בארץ אחרת, Emigrant.
ובהערה 'בערב' מהאג'ר מן פעל הגר, ראה לעיל ערך הגר.

מְהַפְּכֵי, שֵׁנִי, לִנְק' מְהַפְּכֵי - מי שנוטה למעשה מהפכות במדינה,
מי שמשתתף במהפכות, ...Révolutionnaire

מוֹז, שֵׁנִי - פרי עץ, ארוך הצורה, Banane.
ובהערה בערב' מוז.

כן הובא בין שייכי ערך פרי.

מוֹש - המלה הובאה בין שייכי הערך אדמה ובהגדרה: "האדמה הרכה
שמרוצת מי הנהר משקיע על דרכו".

מְחַלְבָּה - לא הובא במקומו במלון אלא בין שייכי הערך חלב.
ושם בהגדרה: מקום שעוסקים בחלב, למכירה וכדומה.

מְחַלֵּץ, שֵׁנִי - כמו חולץ, כלי חולץ הפסק מהבקבוק, corkscrew,
כן הובא בין שייכי ערך כלי.

מְטְרֵיָה, שֵׁנִי, מִרְ מְטְרֵיּוֹת - סוכך, ישאוהו מעל לראש להגן מפני
המטר, umbrella.

כן הובא הערך בין שייכי מטר.

מְבוּשׁ, שׂוֹ - ד) בלשון הדבור החדש באי, כאורא מהפטישים הקטנים
שמכים על הנימים בכלי הנגינה.
כן הובא ברשימת השייכים לערך נגינה.

מְבוּשִׁית - כלי הנגינה, Piano.
וכן ברשימת השייכים של נגינה, וברשימת שייכי כלי.

מְכַלְלָה, שׂוֹ, מִרְ מְכַלְלוֹת - בית מדרש עליון לחכמות ומדעים,
... University

מְכַתְּבָה שׂוֹ, מִרְ מְכַתְּבוֹת - ב) שלחן כתיבה לעבודה בעמידה,
...writing desk
ובהערה בערב' מכתב.

כן הובאה המלה בין שייכי ערך כתב.

מְלוֹן, שׂוֹ, מִרְ מְלוֹנִים - ספר מקבצות בו כל המלים שבלשון
מהלשונות ומסדרות עפ"י סדר א"ב שיקל לאדם למצואן, ומבוארות
עפ"י משמעתן וגורותיהן מהשרשים, ...Dictionary
כן הובא בין שייכי ערך לשון.

מְמַחֵטָה, שׂוֹ, מִרְ מְמַחֵטוֹת - מטפחת שמוחטין בה האף... באה
בפעם הראשונה בהעתן "השקפה" (שנה ד' גליון כט).
ובהערה מן השרש מחט...

מְמַרְט, שׂוֹ - כלי מכלי הרצענות למרט בו את העור (עי' לוח
הרצענות של ועד הלשון בירושלים).

מְנַאֵם, שׂוֹ, מִרְ מְנַאֵמִים - דברים ידבר אדם באזני קהל שומעים על
ענין מהענינים, ככונה לפעל עליהם ולהעיר אותם, וכדומ', ...speech
כבר השתמשו בו בעתונים: המגיד שנה י"ב גליון טז...
כן הובא בשייכי הערך דבר.

מְנוּי, שׁוֹ, מ״ר מְנוּיִים - מי ששלם סכום קצוב בעד ספר או עתון,
subscriber.

מְנַח, מְנַחִים - כך הובא בין שייכי ערך לשון, ללא הגדרה. ובמקומו
בסדר האלף-בית לא הובא מְנַח במשמעות החדשה של term.

מְנִיָּה, שׁוֹ, מ״ר מְנִיּוֹת - החלק שאדם משתתף ולוקח בדבר מסחר
וכדומ' ... stock (share).

מְסַבָּאָה, שׁוֹ, מ״ר מְסַבָּאוֹת - בית שבאים שם לשתות יין, tavern.
כן הובא בין שייכי יין. בהערה מן סבא.

מְסַחֵף - לא הובא במקומו אלא בין שייכי פנים, ושם ההגדרה: כלי
מגן, יכסה בו הלוחם את פניו.

מְסַעְדָּה, שׁוֹ, מ״ר מְסַעְדוֹת - (ב) מקום שבני אדם יסעדו שם את לבם
במאכל ומשתה, Restaurant.

מְסַפֵּג, שׁוֹ - כלי יספג הדיו מעֵג הניר. . .

מְעַטְפָּה, שׁוֹ, מ״ר מעטפות - כמו מְעַטְפֵּת, בלשון הדבור בא״י
ישתמשו בו למכסה כעין כיס לכסתות וכיוצא בזה, pillow case,
ולמכסה כעין כיס של ניר ישימו בו מכתב, envelope.

מְעֵלָה-וּמוֹרִיד, שם להמכונה המעלה ומורדת ... lift.
ובהערה שם מרכב אחד כמו מכניס-ומוציא (תוספ' ב״מ יא ג).

מְעַמָּד, שׁוֹ, מ״ר מְעַמָּדִים - מְעַמְד לַבְתִּירוֹת וכיוצא בזה, candidate.

מְעַן, שׁוֹ - (ב) שם ומקום דירה ששולח מכתב כותב על גב מכתבו
למען ידעו למצא את האיש שאליו נשלח המכתב, address.
ובהערה בערב' עוואנ, עניאנ.

מַעֲצָמָה, ש"ג, מ"ר מַעֲצָמוֹת – ארץ עומדת ברשות עצמה ונהוגה ביד חזקה, power ... מעצמה אדירה, great power.

כדוגמה לשימוש המלה מובא קטע מ"מחברת", שפרסמה ההסתדרות הציונית בשנת תרע"ח לכבוד הצהרת בלפור. ובהערה מן עצם.
כן הובא בין שייכי הערך כח.

מַעֲשָׂה, ש"ג, מ"ר מַעֲשָׂנוֹת – אַרְבַּת עֶשֶׂן, שפפרת שדרך בה יוצא העשן מהתנור וכדומ', chimney.

מַפְּחִית – כלי הנגינה, Harmonium.
כן הובא ברשימת שייכי ערך נגינה.

מַפְּצֵץ, ש"ז – כלי לפצע בו אגוזים וכדומה, nut cracker.
כן הובא בין שייכי אגוז.

מַפְרָחַת, ש"ג, מ"ר מַפְרָחוֹת – בשמלות, סרטים מחברים להשמלה ופורחים הנה והנה, flounce ...

ובהערה בארמ' מפרחתא: האי רסוקא אי אית ליה מפרחיתא שרי (שבת כט:). ופרש ר"ח: חתיכות יוצאות ועודפות ממנו לימינו ולשמאלו.

מְקַדָּה, ש"ג – כלי מלאכה של הרצענים, כעין צבת במסמר באחת מלחיו לנקב בו נקב (הסכמת ועד הלשון, כלי הרצענות).

מְקַדָּם, תה"פ – בהסתעפויות שורש קדם, ושם בהגדרה: עוד מְקַדָּם. רגיל בדבור בא"י במשמ' עדין לא הגיע הזמן וכדו'.

מְקוּב, ש"ז – מכלי אומנות הרצען, כעין מרצע במסמר לא כפוף (לוח הרצענות).

מְקוּלִית, ש"ג – מכונה המשמיעה קול זמרה ונגינה כמו שהיא יוצאת מפי המזמר ומכלי הנגינה, Grammophone.

מְקַלְחַת, שֵׁנִי מִרְ מְקַלְחוֹת - כְּלֵי רְחִיצָה, צְנוּר מִים שְׂבֻצָהוּ כְעֵין
כְּבֵרָה הַמְקַלְחַת מִים עַל אַבְרֵי הָאָדָם הַמֵּתְרַחֵץ, douche.

מְקַלְעַ, שֵׁנִי מִרְ מְקַלְעִים - נֶשֶׁק מְכוּנֵי, הַקּוֹלֵעַ כְּדוּרִים וְחֲצִים, בְּכַח
דְּחִיסָה עֹזָה, אֲבָק שְׂרָפָה וְכְדוּמ', ...canon
כֵּן הוּבָא בֵּין שֵׁיכֵי הָעֵרֶךְ מִלְחָמָה.

מְקַנְבֵּ, שֵׁנִי - מְכֻלֵי הַרְצָעוֹת לְקַנְבֵּ בּוֹ אֵת הָעוֹר (לוֹחַ הַרְצָעוֹת א).

מְרָשׁוֹן, שֵׁנִי - בֵּית יְשִׁיבַת הַמְרָשִׁים, parliament.

מְשֻׁאָבָה, שֵׁנִי מִרְ מְשֻׁאָבוֹת - מְכוּנָה לְשֹׂאֵב מִים עֵי שְׂפוֹפֶרֶת בְּכַח
הַרְקַת הָאוֹיֵר מִן הַשְּׂפוֹפֶרֶת, pompe.

מְשֻׁאָפָה - מְכוּנָה לְשֹׂאֵף בּוֹ הָאוֹיֵר מֵאִיזָה מְקוּם לְמַעַן תְּהִיָּה שֵׁם
רִיקוֹת אֲמִתִּית.

כֵּךְ הוּבָאוּ הָעֵרֶךְ וְהַגְדֵּרָה בֵּין שֵׁיכֵי הָעֵרֶךְ אוֹיֵר.

מְשֻׁרָה - אַחַת הָעֲצָמוֹת הַקְּטָנוֹת. כֵּךְ הוּבָא בֵּין שֵׁיכֵי הָעֵרֶךְ אָוֶן.

מְשֻׁטָרָה, שֵׁנִי - שְׁלֹטוֹן הַשּׁוֹטְרִים וְקְבוּץ כָּל הַשּׁוֹטְרִים יַחַד, police ...

מְשֻׁקָּפֶת, שֵׁנִי - מְשֻׁקָּפֶת הַמְרָחֵק, שְׂפוֹפֶרֶת שֶׁל הַבֵּטָה לְמִרְחֹק,
telescope, נְהוּג בְּדַבּוּר הָעֵבְרִי בְּאֵי, וּפְשֻׁט הַשְּׂמוּשׁ בְּשֵׁם זֶה גַם
בְּמִשְׁמֵ' jorgnette.

מְשֻׁתְּלָה, שֵׁנִי - מְקוּם יִשְׁתְּלוּ שֵׁם נֹטְעִים רְכִים רַבָּה, לְשִׁתְּלָם אַחֲרֵי כֵּן
בְּמְקוּמָם...

וּבְשֵׁיכֵי הָעֵרֶךְ אֲדָמָה הוּבָא מְשֻׁתְּלָה (בְּתִיו קְמוּצָה) וּבַהֲגֵדֵרָה דוּמָה
לְעִיל, וּבֵין שֵׁיכֵי הָעֵרֶךְ אֵילָן שׁוֹב מְשֻׁתְּלָה (בְּתִיו שׁוּוִיָּה).

מְשֻׁרָד, שֵׁנִי מִרְ מְשֻׁרָדִים - מְקוּם, בֵּית אוֹ חֲדָר, לְהִנְהֹגַת עֶסֶק מֵת,
... Bureau

מְשֻׁרְדִי, הִזוּ מֵהַקּוֹדֵם – שֶׁל מִשְׁרָד, מִטְבַּע מִשְׁרָד וְכדוֹמ'.

גוֹלְשֵׁן הַתְּרִצָּן – שֶׁם עוֹף, *hawfinch*.

כֶּךְ הוֹבֵא בְעֶרֶךְ נֶשֶׁךְ.

נִזְלָת, שִׁג – חֲלִי, שְׁלִיחוֹת נִזְלוֹת מֵהָאֵף, *...a cold (in the head)*

כֵּן הוֹבֵאָה הַמְלָה בֵּין שִׁיכֵי עֶרֶךְ אֵף.

נִצְפָּה – בְּמִשְׁמֵ עֲמִידָה עַל דַּעַתוֹ, *...resoluteness*

נִקְנִיק, שִׁיג מִרְ נִקְנִיקִים – מְעֵי מְמֵלָא בְּבֶשֶׂר וְכדוֹמ', *sausage*.

וּבִהְעֵרַת הָעוֹרֶךְ, מִצְ סֵגֵל: הַשּׁוּהָ נִקְנִיקָה אֲשֶׁתִּכַּח בְּכִנִּישְׁתָּא דְכוּלֵי

(ירוּש' שְׁקֵל' ז ג), (בְּבִלִי ז ב) מִיוֹנִית וְרוֹמִית, *...Lucanica*

נִקְפָּה, – הַכָּאָה בָּאֵף בְּרֵאשׁ שְׁתֵי אֲצִבְעוֹתָיו.

כֶּךְ הוֹבֵא בֵּין שִׁיכֵי עֶרֶךְ אֵף, וְלֹא בְּמִקּוֹמוֹ בְּאוֹת גוֹן.

סְמוּקָה – אֲדַמִּימוֹת הַפְּנִים.

כֶּךְ הוֹבֵא בֵּין שִׁיכֵי עֶרֶךְ פְּנִים, וְלֹא בְּמִקּוֹמוֹ בְּאוֹת סִמָּךְ.

סְנִיף – חֶלֶק מִדְּבַר, סַעִיף, וּבִפְרֵט סְנִיף שֶׁל בֵּית מִסְחָר אוֹ מוֹסֵד

שְׁמֵרְכוּזוֹ בְּמִקּוֹם אַחֵר, *...branch*

סְרָד, שִׁיג – הַלּוּחַ שֶׁמִּסְדְּרִים עָלָיו בְּבֵית הַדְּפוּס אֶת הַשּׁוּרוֹת, בִּזְר

סְבִיב...

עִירְיָה, שִׁיג חֶבֶר עִיר, הַסְּתַדְרוֹת תּוֹשְׁבֵי הָעִיר, *...municipality*

וּבִהְעֵרַת הַמַּחְבֵּר בְּהָאוֹר שְׁנַת תְּרַע־א וְתְרַע־ב, וְאוּל' עוֹד קוֹדֵם הַתְּחִלָּתִי

לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּמֵלָה זוֹ.

עֲמוֹן – מִי שֶׁמְחֻזֵּק בְּדַעַה שֶׁהֵעֵם צְרִיךְ לְשַׁלֵּט, *Demokrat*.

עֲמוֹנוֹת, שִׁיג – שְׁלִטוֹן הָעַם, *democracy*.

עמוּנִי, ת"ז - כמו עֲמוּן.

(ענין) הַתְּעוּנָן - פועל זה הובא כחידושו של אב"י על יד ערך
הת ענינות, אבל במקומו באות ע' לא צוין בסימן חידושי אב"י.

עֲנָקִי, ת"ז - כמו עֲנָק, גבה קומה מאד...

עֲקִיב, ת"ז, נק' עֲקִיבָה, מ"ר עֲקִיבִים עֲקִיבוֹת - מי שהולך בעקבות
עצמו וכדומ', ובהשאלה מי שאינו נוטה הצדה מהעקבות, מי שהולך
עד הסוף בסדר, בדעה וכדומ', ...conséquent

עֲקִיבוֹת, ש"ג - סגלת מי שהוא עקיב, conséquence.

עֲשִׁבָּיָה, ש"ג - אסף של צמחים ועשבים מיבשים, Herbarium.

עֲתוּן, ש"ז מ"ר עֲתוּנִים - גליון של חדשות וכדומ' המופיע לעת קבועה,
...newspaper

פְּלִישָׁה, ש"ג - שה"פ מן ב. פלש, חדירה והגירה אל ארץ מן הארצות,
immigration ... ונהוג בדבור אף במשמ' של פלישת צבא: invasion.

פְּעִיל, ת"ז - בעל פְּעָלָה, זריז לפעל, active.

פְּעֵפֶע הַבִּיצָה - טרף אותה בקערה.

ובהערה העורך נ"ה טור-סיני: בתו"מ באה המלה במקור ארמי פְּעוּעִי...
פְּעוּעִי ביעי אסור (רב חסדא, שבת קט.)

פְּצָצָה, ש"ג - בית קבול הממלא חמר מפוצץ, bombe, mine
והעורך (נ"ה טור-סיני) מעיר: היום מבדילים בין פצצה, Bombe,
ובין מוקש, mine.

הובא גם בין שייכי הערך מלחמה.

פְּרָקָה - ובמשמ' יחידה בצבא, ...division

הובא גם בין שייכי הערך מלחמה.

צִיּוּר-אֹר - צורה עשויה בפעולת האור.

כך הובאו הערך וההגדרה בין שייכי הערך אור.

צִיַר אֹר - עושה צורות בפעולת האור.

כך הובא הערך וההגדרה בין שייכי הערך אור.

קָבֵס, קָבֵס, ש״ז - געל, בחילה, ...disgust

בהערת העורך נ"ה טור-סיני: מלה מחדשת במקום קָבֵסָה, קבסא.

קְדוּחַ, ש״ז - מי שמלאכתו לקדח במקדח ולנקב מרגליות.

הערת העורך נ"ה טור-סיני: "על פי הארמ': אנה חזינא חרווא ואנא הוינא קדוחא (מד"ר שה"ש, צוארך בחרוזים), והמלה נמצאת במלון הקטן לבן-יהודה".

קְדָמָה, ש״ג - התקדמות, progress.

קְדָמִי - ונהוגה המלה במשמ' פונה לצד הפנים.

קְטִינָה, ש״ג - קטינת אדמה, שטח קרקע.

ובהערת העורך נ"ה טור-סיני: "חדש המחבר... עפ"י הארמ' שבתו"מ: שמו דקלא אנב קטינא (ב"ק כט).

קִיצוּנִי, ת"ז - כמו א. קיצון, ביחוד קיצוני בדעות, מרחיק לכת...

קִיצוּנִיּוֹת, ש״ג - תכונת הקיצוני...

רְאִינוּעַ, ש״ז - מקום שרואים בו על הבד תמונות בתנועות טבעיות
cinema

רְבָה, ש״ג - שְׂמוּרֵי פְרוֹת מְבֻשְׁלִים בְּסֶכֶר או בדבש, ...jam

והעורך, נ"ה טור-סיני מעיר, כי "מלה זו חדש אותה המחבר על פי הערב' מְרַבִּי הבאה גם במקורות עבריים...".

רְהוּט, שׂוּז - מעשה המְרַהֵט את ביתו ברהיטים, השם רהיטים בדירתו...

רְכַבָּת, שׂוּז - א) מסע הקרונות שבמסלת הברזל, train ... ב) מסלת ברזל, railway.

ובהערת העורך נ"ה טור-סיני מובאים עוד מראי מקום לשימוש המלה וכן ההערה: כבר השתמשו סופרים אחדים בהצבי בשם זה. בהסתעפויות השורש רכב הובאה המלה בסימן חידושי אב"י, ואולם במקומה הסדיר צוין לימינה הסימן . המורה על מלים מחודשות "שחדשו אחרים".

רְצִין, ת"ז - בעל רצון כן, כבד ראש, בעל משקל ותשומת לב, serious... ובהערת העורך נ"ה טור-סיני: מלה זו, וגם רְצִינִי רְצִינֹת, חדש וגזר המחבר עפ"י הערב' רוין, כבד משקל... מן העברי רצון, והיום עודפת הצורה רְצִינִי בדבור ובספרות.

רְצִינֹת שׂוּז - תכונת האדם והדבר הרְצִין, כבד ראש, seriousness.
רְצִינִי, ת"ז - כמו רְצִין...

רְשָׁמִי, ת"ז - מטעם השלטון, הפקידות, המשרה וכד' ולא כאדם פרטי, official ...

ובהערת העורך נ"ה טור-סיני: ע"פ הערב' רְשָׁמִי באותה משמ'.

רְשָׁן - המלה הובאה רק בין שייכי ערך מום; ללא הגדרה. מובנה, כנראה, פולן.

רְשָׁת - מחלת נזילת האזניים.
כך הובא בין שייכי הערך און.

רְשָׁת שׂוּז - מין מחלה מדבקת מצויה ביחוד בין ילדים שסימנה החיצוני התכסות הגוף בכתמים אדמים, scarlet fever ... (השקפה שנה ו גליון כג או כד).

שָׁעוֹן, שִׁיז – סמ' שָׁעוֹן, מִיר שְׁעוֹנִים – כלי מורה השעות, watch, clock.

שָׁרִיק – מי האבטיח.

כך בערך אַבְטִיחַ, ובמקומו, ערך ב. שרק, מפנה העורך נִיה טור-סיני לשם.

תְּאַבְדֵּי, תִּיז – רוצה מאד לדעת דבר מה, סקרן...

ובהערת העורך נִיה טור-סיני: כך כתב המחבר, ואמנם בלשון הדבור רווח תְּאַבְדֵּעַ, אלא שבדרך כלל נדחתה מלה זו מפני סקרן (לדעת).

תְּאוֹרָה, – אורות מדלקים לאות שמחה.

כך הובאה המלה בין שייכי הערך אור.

תְּבַחֵן, שִׁיז – כלי מבחן, אמצעי להבחין בין דבר לדבר, criterion.

תְּגִלִּית, שִׁיג – גלוי דבר שלא היה ידוע.

תוֹת כְּנֻעֵי – הובא בין שייכי ערך פְּרִי כחידוש של אבִי, ואולם בערך

תוֹת הובאו מראי מקום לצירוף זה מתוך קאנון.

תְּזַמְּרֵת, שִׁיג – כמו זמור, נגון... [והיום נוהג השם במשמ' להקה של

מנגנים] בכלי נגינה שונים, orchestre... – דברי עורך הכרך האחרון.]

תְּחַזִּית הַשָּׁמֶשׁ – צורת אור השמש בעברו דרך זכוכית בעלת זוויות.

כך הובאו הערך וההגדרה בין שייכי הערך אור בלבד.

תְּחַרִּים, שִׁיג – מעשה רקמה באריגים במחט.

ובהערת העורך נִיה טור-סיני: חדושו של המחבר, במק' lace... עֶפֶס

הערב' חרם, קוף המחט.

תְּכֵן הָאָוִיר – מכונה לתכון קלישות האויר וכמותו.

כך הובאו הערך וההגדרה בין שייכי הערך אָוִיר בלבד.

תִּכְנֵן הָאוֹר - כלי למדד בו חזק האור.
כך הובאו הערך וההגדרה בין שייכי הערך אור בלבד.

תְּכַשִּׁיר, ש"ז - חמר שהכשר לתרופה או לשמוש מדעי, Préparat ...
(חדושו של המחבר בעתונו האור, גליון קלו, יז באב תרע).

תְּמַרְוֵן, תְּמַרְוֵן, ש"ז - תרגיל צבאי, manoeuvre ... מלה שחדש
אותה המחבר ע"פ הערב' תְּמַרְיֵן משרש מרן במשמ' תרגיל, והיום
המלה משמשת גם בהשאלה בשמושי המלה הלועזית הנוכרת.
כן הובאה המלה בין שייכי הערך מלחמה.

תְּפַנִּית, ש"ג - כוון, direction ...
ובהערת העורך ג"ה טור-סיני: במשמ' זו חדש המחבר מלה זו והשתמש
בה בהצבי מ' תתכו, והיום משמש השם במשמ' פניה, ... turning

תְּסַבֵּכֶת - המלה צוינה כחידוש של אב"י רק בין הסתעפויות השורש
סבך. המשמע הרווח: סבך, ערבוביה...

תְּפַתִּיחַ, ש"ז - שדה שנסדק ונתבקע בחם השמש בקיץ.
ובהערת העורך ג"ה טור-סיני: במשמ' זו חדש המחבר המלה לפי מלונג
הקטן ע"פ הארמ' תפתיחא (ב"ב לו.), בפרוש רש"י: קרקע פתוחה
ומלאה בקעים ואינה מוציאה פירותיה.

תְּצַפִּית, ש"ג - שה"פ מן צפה, observation.
ובהערת העורך ג"ה טור-סיני: חדושו של המחבר, שהשתמש בו בעתונו
הצבי ושהביא אותו במלונג העברי הקטן...

תְּרַגֵּל, ש"ז - אמון של אנשי צבא או של תלמידים המתרגלים
במלאכתם וכד', ... exercise

ובהערת העורך ג"ה טור-סיני: ע"פ הבנה זו של תְּרַגֵּל שבמקרא.
כן הובאה המלה בין שייכי הערך מלחמה.

ג. החידושים לצורותיהם ולסוגיהם

להלן החידושים למשקליהם, לצורותיהם ולסוגיהם; מסודרים לפי מידת שכיחותם, החל בצורות הרווחות וכלה בנדירות.

שמות במשקל מְפַעֵלָה: מבראה, מברשה, מדרכה, מדרשה, מחלבה, מכללה, מכתבה, ממחטה, מסבאה, מסעדה מעטפה, מעצמה, משורה, משטרה, משתלה. בסך הכול: 15.

שמות מופשטים בסיום -ות: אדיבות, אדישות, אמנות, בחרנות, גמישות, גנדרנות, גפתנות, התגנדרות, התענינות, זהות, חגיגות, לטיפות, עמונות, עקיבות, קיצוניות, רצינות - 16.

שמות בסיום -ית: אורית, דמומית, זהרית, חזית, כחית, כרובית, מכושית, מפוחית, מקולית, שנית - 10.

תארים בסיום -י או -ני: חגיגי, משרדי, ענקי, קדמי, רציני, רשמי, תאבדעי, מהפכני, עמוני, קיצוני - 10.

שמות במשקל מְפַעֵל או מְפַעֵלֶת: מגבת, מְגַחֵץ, מדלק, מחלץ, ממרט, מסחף, מספג, מפצע, מקלע, מקנב - 10.

שמות במשקל פְּעֵלָה או פְּעֵלָה: אֶהְדֶּה, אֶחַרְהַ, וְעַדְהָ, וְבַדְהָ, וְצַבְהָ וְקַפְהָ, פְּרַקְהָ, קְדַמְהָ, רְבַה - 9.

שמות עצם ושמות פעולה במשקל פעילה: גלידה, גריסה, הגירה, חביתה, חזיה, חליקה, לטיפה, פלישה, קטינה - 9.

שמות במשקל פְּעֵל, פְּעֵלָה וּפְעֵלֶת: גְּנַה, גִּנְתָּה, דִּיל, זִמְרַת, חֹטַב, חִיל, כְּתַבְהָ, צִיר (אור) - 8.

שמות בסיום - ון: אברון, אירון, אפעון, מלון, מרשון, עמון, עתון,
שעון - 8.

תארים במשקל פְּעִיל: אדיב, אדיש, גמיש, לטיף, סניף (שם!), עקיב,
פעיל, רצין - 8.

פעלים בבנין פֻּעַל, פִּלְפַּל, פְּעַלְעַל: אהבהב, און (את החולה,
בצבץ, גפר, דפדף, זמזם, לטף, פעפע (הביצה) - 8.

תארים או שמות במשקל פִּעוּל, פְּעוּלָה: אהוד, גשורה, דמומה,
דפופה, מגוי, סמוקה - 6.

שמות במשקל פְּעָלָה: גררה, זורה, ועדה, חממה, כפפה, מניה,
פצצה - 7.

שמות במשקל פְּעוּל, פְּעֻלוּל: אמור, בצבוץ, זיון, זמזום, ציור
(-אור), רהוט, תמרון - 7.

שמות בצורות הבינוני: אוּפֵן, מְהַגֵּר, מְנַח, מְעַלָּה (-ומוריד), מְעַמֵּד,
מְקַדֵּם (תאה־ם), נוּשֵׁף (-החרצן) - 7.

צירופי שתי מלים: אבחמץ, אבחנק, אבמים, חידק, ראינוע,
תאבדעי - 6.

שמות במשקל פְּעָלָת: אדמת, אכלת, חורת, נולת, רכבת, שחלת - 6.

שמות במשקל פְּעָל: אָרֵד, גבס, מַעַן, סרד, קבס - 5.

שמות במשקל תפּעִיל: תבחין, תחרים, תכשיר, תפתיח, תרגיל - 5.

שמות בסיום -יה: אבניה, ימיה, מטריה, עיריה, עשביה - 4.

תארים במשקל פְּעַל: אכס, אפר, הטב, ורד - 4.

שמות במשקל תּפְּעִית: תגלית, תחזית, (-השמש) תפנית, תצפית - 4.

שמות במשקל פֻּעַל: יָהַר, קָבַס, תָּכַן (-האויר), תָּכַן (-האור) - 4.

שמות במשקל פֻּעַל: אִבַּץ, אָרַד, הָרַם - 3.

שמות במשקל מְפַעֵלָה: מַעֲשֵׂנָה, מַשְׁאֵבָה, מַשְׁאֵפָה - 3.

שמות במשקל מְפַעֵלָת: מְפַרְחָת, מְקַלְחָת, מְשַׁקֶּפֶת - 3.

שמות במשקל מְפֹול אוּ מְפֹולָה: מְבוּרָה, מְכוּשׁ, מְקוּב - 3.

שמות במשקל מְפַעֵל: מְבַרֵק, מְנַאֵם, מְשַׁרַד - 2.

פעלים בבנין פֻּעַל: אָהַד, הָגַר - 2.

פעלים בבנין הַתְּפַעֵלִיל הַתְּגַנְדֵר, הַתְּעַנֵין - 2.

שמות במשקל פֻּעַלָה: אָפְנָה, יִזְמָה - 2.

שמות במשקל הַפְּעֵלָה: הַפְּתֵעָה, הַצְּהָרָה - 2.

שמות במשקל פֹּול: מוּז, מוּשׁ - 2.

שמות במשקל תְּפַעֵלָת: תּוֹמְרָת, תְּסַבֶכֶת - 2.

שמות בסיוּם -ן: בַּחֲרֵן, גַּדְרֵן - 2.

יתר החידושים בודדים בדגמיהם, והם: אָקְדָת, בְּבָה, גִּשׁוּר, דִּשׁ, זָג,

זִים, שְׁרִיק, מְאֵזֵן (=האויר), מְקַדָּה, נְקִיָק, תְּמֵרוֹן, מְגֵשׁ, אֶהֱבֵהָ, אָפְנִים

(אופנים), קְדוּחַ, שְׁנִץ, תְּאוּרָה - 17.

בסך הכול - 220 חידושים.

ד. החידושים במבחן הזמן

האם יש חוקיות מסוימת, הקובעת את גורלו של חידוש לשון לשבט או לחסד? מה מסייע להיקלטותה של מלה חדשה? האם השתמעות המלה מעצמה, משקלה הנוח, "צלצולה" הנעים או קלות היגויה? או אולי מידת הפומבי הנעשה לה, ה"אירוע" המיוחד הכרוך בהיולדה. או חזרתה הרצופה בעיתונות? ושמה רק מידת הצורך בה בלשון יום-יום היא הקובעת את מידת היקלטותה?

תולדות תחיית הלשון, בייחוד ביובל האחרון, מלמדות אותנו, שאכן מקצת הגורמים האלה או כולם מסייעים להיקלטותו של החידוש וקובעים את מידת הצלחתו. עם זאת ידוע על מלים לא מועטות, שנתחדשו בספרות היפה והמדעית ובעיתונות, גם במילונייהם של ועד הלשון העברית ושל האקדמיה, מלים ללא דופי, שלא נתמזל מזלן, לפחות לפי שעה, ועדיין אין יודע, אם יאיר כוכבן ואימתן.

המבחר שלעיל - 220 חידושי לשון הלקוטים מתוך מילונו של אב"י - משקף את עיקר מעשה החידוש בלשון של מחיה הדיבור. הסברה הרווחת על מספר גדול "המגיע לאלפים" של חידושי אב"י אינה עומדת בפני הביקורת. מבחינה מספרית לא הגיעו חידושיו של אב"י לידי שיא, ואין ספק שישנם מחדשי לשון בדורנו, שעברו על מספר זה. עם זאת חשובה העובדה, שרוב המלים שחידש בן יהודה הן מלים חיוניות ונחוצות ושגורות על פי כל דובר עברית, ומבחינה זו זכה מחיה הלשון זכות גדולה ביותר. מלים כגון מטר ייה, ממחטה, מסעדה, מדרכה, חייל, משרד, מגהץ, מגבת, רשמי, הגירה, גננת,

עיתון, מילון, אדיב, חזית, פצצה, אקדה, אהדה, אופניים, אמנות, אפור, ורוד, בובה, שעון, תרגיל, וכו' הן מן המלים היסודיות בעברית החדשה, שכל דובר עברית, כנער כזקן, כעולה החדש וכוותיק, נזקק להן במשאו ובמתנו היום-יומי. הן נבלעו במאגר הלשוני ולא נודע כי באו אל קרבו. טיבם של חידושי אב"י וסוד הצלחתם הוא היותם נחוצים לכל אדם המבקש להביע את רצונו ואת הגיגיו הפשוטים והחיוניים בעברית, היותם חסרים בלשון. לא רוממות השירה הריגושת, לא קפלי הסיפור דק התיאור ולא עמקי המחשבה המופשטת הולידו את חידושי מחיה הלשון, אלא ענייני יום יום, צורכי אוכל נפש, שלו ושל אשתו וילדיו, של החבורה העברית הקטנה שנתקבצה סביבו ושל היישוב היהודי בארץ ישראל של אז, הוותיקים ובני העליה הראשונה והשנייה – חלוצי התחייה הלאומית.

כשלושה רבעים מבין 220 חידושי אב"י, שהובאו לעיל, נקלטו יפה בעברית החדשה, הפכו לעצם מעצמיה ולבשר מבשרה, ואי אפשר לתאר את הבית העברי על אביו, את חיי בית הספר, הרחוב והשוק, שיחת חולין של הבריות וידיעות העיתונות בלעדיהן.

להלן רשימת מלים, שקצתן לא נקלטו במשמע שאליו התכוון אב"י ורובן לא נקלטו, מכל מקום אינן מקובלות כיום, ובצדן הערות וסברות לסיבת אי היקלטותן. הקורא מתבקש לתת את דעתו להגדרות אב"י למלים אלה ברשימת החידושים שלעיל.

אַבְחָמֶץ, אַבְחָנֶק, אַבְמִים – נעלמו מן המילון העברי ופינו את מקומן לרעותיהן: ח מ צ ן, ח נ ק ן ו מ י מ ן⁸, שהם שמות בני מלה אחת וקצרים

8. ראה מאמר של ב' שפירא על "התפתחות הטרמינולוגיה בעברית", ב"לשונונו" כרך

כד, חוב' א-ב, המציין (בע' 105) שליסוד ח מ צ ן הוצעו במשך הדורות השמית: א ו י ר

יותר. הסיום – נעשה סיום קבוע של מספר יסודות כימיים (נוסף לגיל: זרחן, סידן, סחמן, אשלגן, נתרן, ... מונחי כימייה לשוננו כרך יז, חוב' א).

אַבְנֵיהָ – נדחקה מפני מרצפת, אולי בגלל הסיום – יה, שראו בו משקל זר לעברית [ראה בעניין זה, ובכלל על ההשפעה הערבית על חידושי אב"י, במאמרו של מ' פיאמנטה, העומד להתפרסם בקרוב ב-לשוננו לעם. – מעל"ל]

אַבְרוֹן – נדחה מפני עיפרון – חידושו של פרופ' י' קלזנר ז"ל. המקור העברי – עופרת – בחידושו של קלזנר קרוב יותר לדובר עברית מתרגומו הארמי (אבר).

אַדְמַת – אמנם בדיבור העממי עדיין רווח שם זה ל- measles, אך במדע הרפואה נקבע המונח חצבת לעניין זה.

אַהֲבָהָב – השימוש בפועל זה נדיר ביותר. אב"י בוודאי נשען בחידושו זה על "אהבו הָבו קלון מגייה" (הושע ד, יח) וכמובן על הפעלים החמשיים המועטים: חמרמר, סחרחר. נראה בכל זאת, שצורה זו בפועל (לא בשם! השם אהבהב, אהבהבים של אב"י מקובל) קשה לבן זמנו.

אַוִירֹן – בשעתו הציע ביאליק להחליף שם זה במטוס, וכיום הולך ונדחק האווירן מפניו. לילדים, מכל מקום, נודעת חיבה מיוחדת לאווירון דווקא.

חומצי, יסוד החמצי, יסוד החומץ, אבחמץ, אשתן, אושן, חמצן;
לחנקן: אוויר החנק, יסוד המחנק, יסוד החנקי, אבחנק, אזוט,
חנקן; למימן: אוויר מימי, יסוד המימי, יסוד המים, אבמים,
הידרון, מימן. את הצעת השמות הנוכחים לשלושת היסודות מייחס נ' שפירא
לשרשבסקי, פינס וועד הלשון.

אופֵן – לא מקובל. אולי בגלל זהות צורת המלה בכתוב לא מנוקד לאופֵן. למושג המוצע ע"י אב"י רווח כיום יותר המונח אופֵן. אורִית – לא מקובל. המונח הרשמי והמקובל לעניין זה הוא שם היסוד בצורתו הלוועזית: רדיום (כך במונחי כימיה הנ"ל).

אָנן את החולה – לא מקובל. לפעולה זו מקובלת צורת ההפעיל: האזין לדופק החולה.

אָחָרָה – לא מקובל. פירושו של אב"י לפועל אחר ב"אחר בין גמלים" נראה רחוק. יאסטרוב מפרש בפשטות to be behind, כלומר מלשון אָחור.

אָפֶלֶת – המלה נדחקה מפני סרטן, המובאת במילון ב"י, והיא עתיקה. וכבר הראב"ע השתמש בה.

אָמור – המלה נדחקה מפני שבת ה. ודאי מפני שהמקור העברי – שורש שבת – משתמע יותר מהארמי.

אָפְּנִים – המקפידים על לשונם מבטאים אמנם כתיקון אופְּנִים. הצורה אָפְּנִים שגורה בין ילדים, מתוך היקש מוטעה לאוזניים, וודאי גם מטעמי קיצור.

אָפְּעוֹן – לא מקובל. אם הכוונה ל-Echium הרי זה עכנאי לפי מגדיר איג, זוהרי ופיינברק.

אָרְד – לא מקובל. כרגיל קוראים ל-truffle פְּמָה, ודאי מפני שהשם כמהה ידוע ומובן יותר לדובר עברית. וכך גם במילון כל בו לחקלאות לזגורודסקי.

בְּצִבּוּץ, בְּצִבּוּץ – לא מקובל במשמע הדחוק שהציע אב"י.

גְּרָרָה – מקובל יותר וגם מתאים במשקלו: מגְּרָרָה או שְׁחֻלְקָה (מילון למונחי ההתעמלות של ועד הלשון).

גְּשׁוּרָה – לא מקובל. המקור הערבי רחוק כאן מתודעת המדבר עברית.

דָּיֵל – נתקבל בשנים האחרונות לעניין שונה במקצת: המשמש את הנוסעים במטוס. וכן דיילת.

הַגֵּר – מקובלת יותר צורת הפיעל: היגר, ואמנם השם מְהַגֵּר של אב"י, בנוי על פיו.

הָטָב – לא מקובל. המקור רחוק ומפוקפק.

הָרָם – לא מקובל. מעדיפים בדרך כלל את המונח הבין-לאומי פירמידה.

וְזָרָה – המונח היה רווח בייחוד בעיתוני אב"י וממשיכיו (ב"דואר היום" שבעריכת איתמר בן אב"י), אולם כיום אינו מקובל. עם כינון המדינה נקבעו רשמית השמות שר ומשרד, ולא "זויר" ו"זורה", לעניין מיניסטר ומיניסטרו. אגב, המלה משרד היא שוב של אב"י. עיין לעיל ברשימת חידושו.

זָג – לא מקובל במשמע שאב"י מציע. לעניין זה אומרים שקוף.

זְהָרִית – הכוונה ליסוד הכימי הנקרא כיום זרחן.

זֵיֶן – לא מקובל במשמע, שאב"י מציע על פי הארמית. לעניין risque מקובל המונח העברי סיפון.

חֹרֶת – לא מקובל. הכוונה לאדמת גיר(?)

חָטָב – לעניין sculptor מקובל כיום יותר המונח פּסָל.

כְּחִית – לעניין זה מקובל כיום המונח הלועזי דינמיט.

לְטִיף – אין שם זה מקובל (אלא כשם מסחרי). שאר הסתעפויות השורש לטף, שהציע אב"י, מקובלות ורווחות.

מֵאֲזֵן הָאֵייר – אין משתמשים במונח זה שאינו מכוון יפה לעניינו, אלא במונח הניין-לאומי ברומטר.

מְבַרְשָׁה – הצורה שונתה לְמְבַרְשָׁת, והשימוש במלה נפוץ. ביאליק בשעתו הביע את התנגדותו לשם זה בגלל מקורו הזר, והציע במקומו מְשַׁעֲרֵת. כיום מקובלים השמות מְבַרְשָׁת, מְשַׁעֲרֵת ומְזִיפָה לסוגים השונים של מכשירי הניקוי בעלי השערות.

מְדַלֵּק – אין משתמשים כיום במונח זה לעניין match כהצעת אב"י, אלא בגפרור – חידוש המיוחס למנדלי מור"ס. מכל מקום משמש מדלק לעניינים אחרים, כגון למכשיר שבעזרתו מדליקים אשבכיריים של גאז.

מוז – המלה, שמקורה ערבי ואינה מזכירה שורש עברי דומה, הייתה בשימוש תקופת-מה, ולבסוף נדחקה מפני בונה.

מוש – כיום משתמשים לעניין זה במונח סְחֹפֶת או גְרוֹפֶת הבנויים על שורשים עבריים (מונחי גיאוגרפיה, זיכרונות האקדמיה ללשון העברית ו, תשי"ט). המקור הערבי רחוק מתודעת העברי.

מְכוּשֵׁית – המלה נדחתה מפני פְּסִנְתָר (עפ"י דניאל).

מְנָאם – המלה, שרווחה בעיתוני אב"י וממשיכיו, נדחתה מפני המלה התניכית נאום.

מְסַחֵף – לא מקובלת לעניין זה.

מְעֻלָּה-וּמֹרֵיד – לא נתקבל. המונח הרווח כיום לעניין זה הוא מְעֻלֵּית. מונח זה דחה גם את הצעת ביאליק מְסַק.

מְקַדָּה – לא מקובלת. כיום נוהג לעניין זה המונח מְקַבֵּים (מילון למונחי טכניקה, ועד הלשון העברית).

מְקוּב – לא מקובל במשמע, המוצע ע"י אב"י. לפי המילון למונחי הטכניקה הנ"ל משמש מְקוּב למין פטיש (drift hammer), ואילו להגדרת אב"י מתאים יותר המונח מְקַב במילון הזה.

ועליה הייתה כתובת: להכניס ללשון. מדי פעם בפעם היה מוציא בן יהודה "קלף" או שניים מתיבה זו, ושנינו יחד היינו נועצים, כיצד "להכניס ללשון" את "המלה החדשה". כלינו היו, כמובן, עיתוניו של בן יהודה. כמנהג הימים לא הכרזנו על המלה החדשה, אלא שרבבנו אותה אל תוך העיתון, הוא במאמריו ואני ב"ירכתוניי" (ירכתון — המונח העברי לפיליטון בבית בן יהודה — ר"ט). את המלה תזמורת חידש בן יהודה לעניין, שאנו קוראים היום בשם מנגינה, ולא ל"אורקסטרה". כך, ובמשמע זה, הופיעה המלה פעמים אחדות בעיתון, ונדמה היה לנו, שהיא מתאזרחת לאט לאט. והנה אירע משהו, שהפך את הקערה על פיה. אגודת "המכבי" בראשון לציון ייסדה מקהלת נוגנים. זה היה, כמובן, מאורע גדול ביישוב הקטן של אותם הימים, מאורע שקנה לו פרסום רב. מייסדי מקהלת הנוגנים, שבחלו בשם המשכילי הוגי מקהלת נוגנים ביקשו לקצרו למלה אחת, חדשה, "מצלצלת". והנה נתקלו במלה תזמורת, שהציצה פה ושם בעיתונות היישוב. המלה מצאה חן בעיניהם, ובין שהבינו או שלא רצו להבין את המשמע, שאנחנו קבענו לה, אימצו להם את השם תזמורת למקהלת הנוגנים, והתחילו בפומבי גדול, במודעות ברחובות, בעיתונות, בנשפים ובאספות עם להפיץ ברבים את שם "תזמורתם". לשווא ניסינו, בן יהודה ואני, להסביר לציבור, שהמלה הזאת, תזמורת, נועדה לעניין אחר. איש לא שמע ולא רצה לשמוע לנו, וקול התזמורת במשמעה ה"ראשוני" גבר על קול התזמורת במשמעה הראשון... אז נמנינו וגמרנו להתרצות לקול העם. בן יהודה בדק במקורות והעלה את המלה מנגינה מאיכה ("אני מנגינתם") לאותו עניין של מלוויה או נעימה, שתחילה התכוון לקרוא לו תזמורת..."

תִּכְן הָאֵוִיר, תִּכְן הָאֹר — לא מקובלים. לעניינים אלה משמשים כיום המונחים ברוטר ופוטוטר. נראה, שכפילות המלים וכן השימוש במלה תִּכְן, שאינה מביעה מושג של מכשיר, גרמו לדחיית המונחים האלה.

תְּפִיֵּית — על שינוי המשמע ראה הערת העורך, נ"ה טור-סיני, ברשימת החידושים לעיל.

תְּפִיֵּית — לא מקובל, אולי משום שדווקא משורש זה — פתח — נתפשטו בשנים האחרונות מלים ההפוכות להוראה המוצעת, והן: התפתחות, פיתוח, פיתה, מפותח וכד'.

המלים שהובאו לעיל, בפרק זה, הן משני סוגים: א) מלים שחיו, תקופה קצרה או ארוכה, עד שנעלמו מן הספרות והדיבור העבריים, ופינו את מקומן לרעותיהן הטובות מהן, לפי טעם זמננו; וב) מלים החיות עוד עמנו כיום, אשר שמרו על צורתן בבריאתן, אך שינו את המשמע שקבע להן ממציאן. חלילה לנו להניח, שפליה נגזרה על המלים מהסוג הראשון. אדרבה, הדעת נותנת, שלפחות חלק מהן עוד ינובו בימינו אלה, ומן הסתם ישנו את סוגן מא) לב). שהרי אין שום מלה בלשון חיה, שאנו רשאים לומר לגביה כי אבד עליה הכלת, והחייאתן של מלים „מתות“ היא אחת התופעות האופייניות לתחיית הלשון העברית. אם ביקשנו לתת את דעתנו ולציין, אילו מן המלים החדשות של אב"י הן „לא מקובלות“, הרי עשינו זאת מתוך הכרה ברורה, שאין זה אלא ניסיון לתאר מצב עניינים ברגע זה ממש, ושגם בקביעה זו ודאי שלא ניצלנו, לגבי כמה מלים, מהתרשמות לא נכונה.

אפשר שמלים נשכחות שצוינו בפרק זה יעוררו את עניינם של מחדשי המלים בימינו, במדע, בספרות ובדיבור, ואולי ינסו אלה להפיח בהן, או בקצתן, רוח חיים חדשים.